Kolukisa, H. (2021). Ali Hüseyinzâde Daşğın'ın hikâyelerinde halk kültürü unsurları. *International Journal of Language Academy*, 9 (1), 334-346.

Volume 9/1 March 2021

p. 334/346

Article History:

Received

11/02/2021

Accepted

12/03/2021

Available online

20/03/2021

ALİ HÜSEYİNZÂDE DAŞĞIN'IN HİKÂYELERİNDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

Elements of Folk Culture in Ali Hüseyinzâde Daşğın's Stories

Hamza KOLUKISA¹

Öz

Türk Dünyası'nın en merkezî yerinde bulunan İran Türklüğü, yer altı ve yer üstü zenginliklerine sahip bu coğrafyada yüzyıllar öncesinden gelen büyük bir medeniyet meydana getirmiştir. Bu önemli ve değerli kadim Türk yurdu tarihin seyri içerisinde hem sosyal hem de siyasi çeşitli sıkıntılarla karşılaşmıştır. Özellikle Türklerin ülke yönetiminden uzak tutulduğu dönemlerde bu sıkıntılar zirve yapmıştır. Bu sıkıntılardan en büyük nasibi ise İran Türk edebiyatı almıştır. Sekteye uğrayan Türk dili ve edebiyatının en büyük taşıyıcısı ise halkın hafızası niteliğindeki âşıklar olmuştur. Şiirin duygu ve düşünceleri üstü kapalı bir şekilde ifade etmeye imkân vermesi, dilden dile kolayca yayılabilmesi bu türde eserlerin artmasına neden olmuştur. Fakat şiir, sosyal problemleri ifade etme noktasında yetersiz kalmıştır. Roman ve hikâye ise gelişme imkânı bulamamıştır. İslam Devrimi'nden sonra Türkçenin kullanımında rahatlatma meydana gelmesiyle Dr. Cevat Hây'et, Dr. Muhammed Taki Zehtabi, Hamid Nutgî, M. A. Ferzane, Hüseyin Sadıg, İbrahim Refref, İsmail Hadi, Semed Béhrengî, Yahya Şeyda, Ali Rıza Sarrafî, vb. aydınların özverili çalışmaları neticesinde gelişmeler yaşanmıştır. Bu aydınlardan biri de Ali Hüseyinzâde Daşğın'dır. O, dil ve edebiyatın hemen her alanında eser veren oldukça üretken bir yazardır. Özellikle sözlük çalışmalarıyla ön plana çıkmakla birlikte Türk kültürü, folkloru ve edebiyatı ile ilgili birçok çalışma yapmıştır. Bu makalede Daşğın'ın hikâyeleri doküman incelemesi yöntemiyle taranmış, halk ve halk kültürü ile ilgili unsurlar tespit edilerek metinlerden örneklerle desteklenmiştir.

Anahtar kelimeler: İran Türkleri, Ali Daşğın, hikâye, halk kültürü.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, hamzakolukisa@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8627-531X>

Abstract

Iranian Turkishness, located in the most central region of the Turkic World, has created a great civilization dating back centuries in this geography with underground and aboveground riches. This important and valuable ancient Turkish homeland has faced various social and political problems in history. These problems peaked, especially during the periods when Turks were kept away from the country's government. Iranian Turkish literature had the most significant share of these problems. The folk poets are the memory of the people who were the biggest carriers of the disrupted Turkish language and literature. The fact that poetry allows expressing feelings and thoughts implicitly and easily spreading from one language to another led to an increase in such works. However, poetry fell short of telling social problems. Novel and story could not find the opportunity to develop. After the Islamic Revolution, the use of Turkish was eased, and substantial progress was made as a result of the devoted efforts of the intellectuals including Dr. Cevat Hêy'et, Dr. Muhammed Taki Zehtabi, Hamid Nutgî, M. A. Ferzane, Hüseyin Sadıġ, İbrahim Refref, İsmail Hadi, Semed Béhregî, Yahya Şeyda, and Ali Rıza Sarrafî, etc. One of these intellectuals is Ali Hüseyinzâde Daşğın. He is a very prolific writer who works in almost every field of language and literature. He came to the fore, especially with his dictionary studies, but he did many studies on Turkish culture, folklore, and literature. In this study, Daşğın's stories were scanned by document analysis method, elements related to folk and folk culture were identified and supported with examples from the texts.

Keywords: Iranian Turks, Ali Daşğın, story, folk culture.

GİRİŞ

“İran Türklüğü, Türk Dünyası'nın en merkezi yerinde bulunmaktadır. Onun, Orta Asya, Uzak Doğu, Orta Doğu, Anadolu, Kafkasya Türklerinin yüzyıllarca geçit yolu üzerinde bulunması sanatının ve kültürünün bütün Türk Dünyası'nın sanatının ve kültürünün hûlasası şeklinde olmasını sağlamıştır. Üstelik yer kürenin güzel bir ülkesi olması ve dünyanın önemli bir kavşağında bulunması, zengin maden kaynaklarına sahip olması, ticaret yollarının güzergâhında yer alması, güzel tabiata ve hoş bir iklimle sahip olması, onun yüzyıllar öncesinden bedîi medeniyetinin gelişmesine imkân sağlamıştır” (Kafkasyalı, 2002: c. I, s. 16).

Bu önemli ve değerli kadim Türk yurdu tarihin seyri içerisinde çeşitli sıkıntılara düşmüş olmuştur. Bu sıkıntılardan en büyük nasibi ise İran Türk edebiyatı almıştır. Sekteye uğrayan Türk dili ve edebiyatının en büyük taşıyıcısı ise halkın hafızası niteliğindeki aşıklar olmuştur.

Türkçenin resmî dil olmaktan çıkarılıp yasaklanmasıyla birlikte Türk dili ve edebiyatı sözlü geleneğe yaşatılmaya çalışılmıştır (Kafkasyalı, 2009, s. 51-52). Bu durumun, şiirin İran Türk edebiyatında öncelikli bir tür olmasındaki rolü büyüktür. Çünkü şiirin duygu ve düşünceleri üstü kapalı bir şekilde ifade etmeye imkân vermesi, dilden dile kolayca yayılabilmesi bu türde eserlerin artmasına neden olmuştur. Şiire dayalı bir edebî geleneği devam ettiren aşıklar bu dönemde sekteye uğrayan Türk dili ve edebiyatının en büyük taşıyıcısı durumuna gelmiştir.

“Bu sebeple nazım genel olarak nesre göre daha geniş bir yayılma alanı bulmuş ve nazım üzerine yapılan çalışmalar bir hayli yer tutmuştur. Tür olarak geçmişi çok da uzağa gitmeyen roman ve hikâye için böyle bir durumdan söz etmek mümkün değildir. Genel olarak bu iki yeni tür küçümsenmiş ve şiirin yanında hiçbir sanat değeri olmadığı düşünülmüştür” (Gücüyeter, 2009. s 7). Ancak şiir, sosyal problemleri ifade etme noktasında hikâye ve romanla kıyaslandığında yetersiz kalmıştır.

İran'da Türk hikâye ve romanının içinde bulunduğu bu durumla ilgili olarak Ali Daşğın,

Kend Gelini adlı eserinin giriş kısmında şunları dile getirir:

“Hamuların bildiği kimi bizim ölkede uzun illerden beri doğma dilimiz Türkcede mekteb, yazın, yazı, çalğı, oyun ... olmamış ve hamımız bunca gözel hem de gerekli varlığdan uzağ düşmüşlerdik. Şahlıq sistêmi dévrildikden sonra, ara sıra olaraq Türkce yazılar, yarımçıq gündeligler herden bir edebî dernekler işıg üzü görmeye başladı.

Ama bu, çoğ yétersiz ve génış yazını olan Türkcemize yaraşmaz kimi göründü ve görünmektedir. Hele bunlar bir yana galsın, işıg üzü gören yazıların hamısı şe’r oldu ve şe’rlerin yüzde doğsan doğguzu bilimsizlik, oğusuzluğ üzerinden olduğca güçsüz ve çéyne tüpürsüzlerden oluşdu. Burada kimseni gınamağ olmaz, danlamağ yéri yoğdu. Şe’r gısa hem de döşden déyile bilen olduğü için, bütün yazarlar ona üz tutdu ve bütün düşündüklerini söyle (şiiirle) söylemeye başladılar” (2001, s. 3-4).

İslam Devrimi sonrasında ortam biraz rahatlamış, Türkçe eserler ortaya çıkmaya başlamış, matbuat hayatı canlanmıştır. Şahsi gayretlerle açılan bilim yurtları, kurulan edebiyat meclisleri vasıtasıyla Türkçe eğitiminin verilmesi ve Dr. Cevat Héy’et, Dr. Muhammed Taki Zehtabi, Hamid Nutgı, M.A. Ferzane, Hüseyin Sadıq, İbrahim Refref, İsmail Hadi, Semed Béhregı, Yahya Şeyda, Ali Rıza Sarrafı, Ali Hüseyinzâde (Daşğın) vb. aydınların özverili çalışmaları neticesinde gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Özellikle genç yazarlar arasında hikâye ve romana genel bir eğilim vardır. Hikâye ve romanlarda ise öncelikli olarak sosyal problemlere yer verilmiş, genel olarak toplumun ve özel olarak da İran’da yaşayan Türklerin sıkıntıları dile getirilmiştir. Konusunu gündelik hayattan alan ve çarpıcı imgelerle bezenen hikâyelerin sayısı da oldukça fazladır (Gücüyeter, 2009, s. 18, 23).

Ali Hüseyinzâde Daşğın’ın Hayatı ve Hikâyeciliğine Kısa Bir Bakış

Ali Hüseyinzâde Daşğın İran’ın Ucan Bölgesi’nin Dikmetaş köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Hüseyin’dir. Küçük yaşta babasını kaybetmiştir. İlköğrenimini Dikmetaş köyünde yapmıştır. Daha sonra Tebriz’e gelmiş ve orta öğrenimine burada devam etmiştir. On altı yaşında sekizinci sınıfta iken Türkçe şiirler yazdığı için hapsedilmiş, bir yıl hapiste kaldıktan sonra İran’ın Türkçe konuşulmayan bir bölgesine sürgün edilmiştir. Mahkûmiyet ve sürgün hayatından sonra Tahran Üniversitesi’nin Elektro-Teknik Bölümünü kazanmış ve orada okumuştur. Orta öğrenim yıllarında olduğu gibi fakülte sıralarında da Türk dili ve edebiyatı ile yakından ilgilenmiş ana dili Türkçe ile şiirler, hikâyeler yazmaya çalışmıştır. Azerbaycan Yazarlar Birliği, 1985 yılında Ali Daşğın’ı gıyabında üye kaydetmiştir. 1986 yılında Bakü’ye giden Ali Daşğın, Azerbaycan Yazarlar Birliği’nin isteği üzerine doktorasını Bakü Devlet Üniversitesi’nde yapmıştır. Dr. Ali Daşğın, birçok Türk elini dolaşarak çok seviyeli çalışmalar yapmıştır. Arnavutluk, Yugoslavya, Üsküp, Kosova ve İstanbul ile Kafkasya’dan Horasan illerine kadar Türk bölgelerini gezip Türk dili hakkında önemli birçok bilgi ve belge toplamıştır. Ülkesinde ve dışarıda bazı uluslararası ve “millî” derneklerin üyesi olan Ali Daşğın, birçok toplantı ve kurultaya katılmıştır. 1999 yılının İran’da “Dede Korkut Yılı” ilân edilmesinde ve Tebriz’de ilk defa “Dede Korkut Kurultayı” tertip edilmesinde büyük rol oynamıştır (Kafkasyalı, 2002: c.VI, s. 401).

Daşğın, İran’da yaşayan Türklerin ilmi esaslara göre Türkçe öğrenmesi için çok çabalamıştır. Bunun için Türkçe ders kitapları yazmış, Tebriz, Sulduz, Urmiye, Hoy gibi şehirlerde Türkçe kurslarının açılmasına öncülük etmiş ve bu kurslarda bizzat dersler vermiştir.

Ali Daşğın dil ve edebiyatın hemen her alanında eser veren oldukça üretken bir yazardır. O, özellikle sözlük çalışmalarıyla ön plana çıkmakla birlikte Türk kültürü, folkloru ve

edebiyatı ile ilgili telif ve tercüme olmak üzere çok kıymetli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Dil ve Dilçilik", "Dede Gorgut ve Yeni Toplum", "Azerbaycan Mifologyası", "Azerbaycan Yér Adları", "Ata Sözü Sözü Düzü", "Ali Ağa Vahid'in Gazelleri ve Hatireleri", "Böyük Hun İmperiyası (3 cilt çeviri)."

Edebi hayatına şiirle başlayan Daşgîn'in elliden fazla şiiri bestelenmiştir. Şiir kitaplarından bazıları "Ana Nisgili", "Gar Çiçeyi", "Kölge", "Goşmalar", "Seher Ağacı", "Gan Yaddaşı", "Gönül Sesi", "Govuşma Özlemi"dir. Ali Daşgîn İran Türk edebiyatında nesir türünde de önemli eserlere imza atmış, roman ve hikâyenin gelişmesi için çabalamıştır. Bu çabanın ürünü olan "Kend Gelini" isimli hikâye kitabını 1380/2001 yılında Tebriz'de yayımlamıştır. Yazar bu hikâye kitabının ardından "Sévgi Damosu (Sevgi Cehennemi) 1382/2003, "Bıçağ ve Sümük (Bıçak ve Kemik) 1383/2005, ve "Sarışın" 1385/2006 isimli romanlarını neşretmiştir (Gücüyeter, 2009: 65-66).

Ali Daşgîn, Kend Gelini adlı hikâye kitabının giriş kısmında "Şe'rlerimle, sözlüklerimle yanaşı romanlarım, öykü ve gısa nağıllarım da olmuştur ama onların hamısı öz gözlerinden başğa göze görünmemiş ve ayrı üreklerde hopmamıştır. Burada kimse Türkçe yazılan düz yazıya önem vermediyi için elliye yakın kitabımın biri de bele roman yahud da öykü olamamıştır. Bu ağır yükü bundan artığ öz içinde daşımağa gücüm galmamış, doğal dözümlüm tükenmiştir. Eldeki küçük kitaba topladığım öyküler uzun bir ağrının, düz yazı ağrısının gısaça örneğinden başğa hêç bir zad dèyildir." (2001: 5) diyerek yazdığı bütün eserlerin yanı sıra roman ve hikâye türünde de eser vermenin kendisi için adeta bir vazife hâline geldiğini ifade etmiştir.

Ali Daşgîn hikâye ve romanlarının en önemli konularından biri eğitim sistemi ile ilgili problemlerdir. Bu problemlerin başında da okullarda Türkçe eğitim verilmemesidir. Türkçe eğitim meselesi Bıçağ ve Sümük isimli romanda ele alınmıştır. "Türkçe eğitim almayan ve kendi dilinde söylenen deyimlerin anlamını kavrayamayan 'Bilgin' kısa ömrü boyunca bu sözleri zihninde taşımış ve bu deyimlerin anlamının sırrına varamadan öldürülmüştür. Bu eserde yazar Türkçe bilmeyen öğretmenlerin bu bölgede yaşayan Türk çocuklarına hiçbir şey veremediğini de vurgulamaya çalışmıştır" (Gücüyeter, 2009: 69).

Bu makaleye kaynaklık eden "Kend Gelini" adlı hikâye kitabında "Bayrağ Kölgesi (Bayrak Gölgesi)", "Kend Gelini", "Çekme Yarası (Çizme Yarası)", "Buğda Güllü (Buğday Güllü)", "Günü (Kuma)" adlarını taşıyan beş tane hikâye bulunmaktadır.

Durum hikâyesi (Çehov tarzı hikâye) özellikleri gösteren bu hikâyelerde yazar, kahraman bakış açısını kullanmış, birinci tekil şahıs ağzından anlatımı tercih etmiş, yaşanmışlık hissi uyandıran gözlemlere yer vermiştir. Yaptığı canlı mekân tasvirleriyle, olay ve durumları anlatmadaki başarısıyla, hikâyede yer verdiği kişilerin karakter özelliklerini yansıtmaya becerisiyle okuyucunun dikkatini kolaylıkla hikâyelere çekebilmiştir. Hikâyelerinde ön plana çıkan diğer bir husus ise çocuk kahramanlardır. Yazar, günlük hayatın baskısı altında ezilen çocukların yaşadığı sıkıntıları bütün açıklığı ile anlatmıştır.

Sözlük çalışmaları ve dil konusundaki hassasiyeti ile tanınan Ali Daşgîn'in bu dil hassasiyeti hikâyelerde de kendini gösterir. Türkçenin imkânlarından azami derecede istifade ederek yazdığı hikâyelerinde zengin dil hazinesi göze çarpar. Daşgîn'in, dilin en önemli zenginliklerinden olan atasözlerine ve deyimlere de bilinçli bir şekilde hikâyelerde yer verdiği görülür.

Yazar akıcı üslubunun yanı sıra "Kend Gelini" kitabında her hikâyenin sonuna bir şiir yerleştirmiştir. Bu durum, Türk âşıklık geleneğinde manzum-mensur karışık yazılan halk

hikâyelerini hatırlatmaktadır. Bunu, İran'da aşıklık geleneğinin çok canlı bir şekilde yaşatılmasına bağlamak mümkündür.

Ali Daşğın bir kültür taşıyıcısı olduğunun bilincinde hareket ederek, Türk kültürüne ait unsurlara eserlerinde yer vererek bunları kalıcı hâle getirmeye gayret etmiştir.

Ali Daşğın'ın Hikâyelerindeki Halk Kültürü Unsurları

TDK sözlüğünde halk "Aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu" olarak açıklanmış; kültür ise "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" şeklinde tanımlanmıştır.

Yukarıdaki tanımdan hareketle en az bir ortak paydada bir araya gelen insan topluluğu olarak adlandırabilecek "halk", kültürü sayesinde hayatını devam ettirebilmiştir. Halkın hayatıyla şekillendirdiği bu kültür nesilden nesile aktararak varlığını sürdürebilmiştir.

Kültürü meydana getiren ana unsurlarından biri de hiç kuşkusuz halk kültürüdür. Halk kültürü içinde; dil, edebiyat, deyimler-atasözleri, doğum-evlenme-ölüm gibi hayatın dönüm noktaları, gelenek, görenek ve âdetler, bayramlar, törenler, inanışlar, oyun, müzik, giyim-kuşam, beslenme, coğrafya, mimari gibi birçok unsur vardır. Ali Daşğın da hikâyelerinde bu halk kültürü unsurlarından yer yer faydalanmıştır. Yazarın bu unsurlara nasıl yer verdiği hikâyelerinden hareketle ele alınacaktır.

Türk kültüründe ocağı tütürmenin, ocak kurmanın yolu evlenmekten geçer. Evlenen kişiler sadece bir aile oluşturmaz, aynı zamanda soyun devamını sağlama gibi bir sorumluluğu da üstlenmiş olur.

Ali Daşğın da toplum hayatındaki kültürel öğelerin yoğun bir şekilde görüldüğü, insan hayatının en önemli geçiş dönemlerinden olan evlenmeyle ilgili hususlara hikâyelerinde geniş bir şekilde yer vermiştir.

Türk töresinde evlilikle ilgili çok çeşitli âdetler vardır. Bunlardan biri de adaklanan, nişanlanan kıza çeşitli hediyelerin götürülmesidir. Yazar "Kend Gelini" hikâyesinde bu âdete şöyle yer vermiştir: "*Bir aradan sonra, Gülsümgile, honça, tabağ, paltar, şirni guzu, goç getirirlerdi*" (Daşğın, 2001: 47).

Evlenme âdetlerinden biri dolan başlık, sözü kesilen kıza erkek tarafının verdiği mal, para, armağan gibi şeylerdir. Türk topluluklarında genellikle "kalın" kelimesiyle karşılanan başlık verme, çok eskilere dayanan bir gelenektir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de rastladığımız bu âdet, Ali Daşğın'ın Kend Gelini hikâyesinde de görülür. On yaşında evlendirilen Gülsüm bir yıl geçmeden boşanmıştır. Dul kalan Gülsüm'ü eşi vefat eden Çoban İreceb'e verirler. İreceb'in Gülsüm'ün babasına başlık verdiği hikâyede şöyle belirtilir: "*Birgün eşitdik ki, İreceb çoban heyetini ortadan bölüb, yarısını Gulu'ya bağışlayıp ve Gulu çok şen ve sévincek olarağ orada dam dikir. İreceb kimi gütür birinden bu boyda bağış inanılmazdı. İç éleyenden sonra başa düşdük ki, bu bir bağış déyil, başlığdı!*" (2001: 68).

Evliliğin en önemli safhalarından olan düğün yapmak hısım akrabaya, konu komşuya evliliğin ilanı demektir. Yöreden yöreye, bölgeden bölgeye bazı farklılıklar göstermekle birlikte düğün öncesi ve düğün günü yapılan bir dizi gelenek ve görenek vardır. Ali Daşğın

"Çekme Yarası" hikâyesinde düğün günü erkeğin evinde insanların toplanmasını, çalıp oynamasını, hazırlanan bohçaları alarak gelin evine doğru gidişini şöyle anlatmıştır: "*Gün o gün oldu ki, honçalar bezendi gonum gonşu çağrıldı, nene bacı gaval ele alıb oğlumuzun, gardaşımızın toyu, düyünüdür déye çal-çağıra toparlandılar. Gara, küleye, soğuğa bahmayarağ honçaları başımıza götürüb gız évine yola düşmeye telesirdik. Atam bir yérde dayanabilmirdi, o yana, bu yana, geçir ve gereken buyruğları verirdi*" (2001: 78).

Gelin alayı kız evine gelince bohçaları taşıyanlara kızın anasının küçük hediyeler vermesi âdetiştir. Yazar "Çekme Yarası" hikâyesinde bu âdeti şöyle işlemiştir: "*İndi artıg gız évine çatmışdıg. Tabaglar başımızda durmuşuğ. Pay olmadan honçaları ne burahir ne de yére gıyacağdıg. Bu da törenin bir özü idi. Gız anasından bir cüt yün corab alandan sonra tabağı yére gıydum*" (Daşgîn, 2001: 81).

Geçmişte evlenen kızın başkalarıyla konuşması, görüşmesi hoş karşılanmaz. Hatta gelinin, gittiği evde yüksek sesle konuşması bile uygun görülmezdi. Daşgîn, Kend Gelini'nde bunu "*Gülsüm indi artıg gelin olub, kimse ile danışib gonuşmur, atası évine gelende béle at üstü telesik, üzü tutuğ, yaşmağı çekik, gelib-gédirdi.*" (2001: 56-57) diyerek anlatır.

Evlenmenin en önemli taraflarından biri de hiç kuşkusuz neslin devamıdır. Toplumda evlilikten hemen sonra çocuk olması için bir beklenti oluşmaktadır. Eğer çocuğun olması gecikirse niçin olmadığına dair söylentiler başlar, gelinin çocuğu olsun diye hocaya okutmak, muska yazdırmak gibi bazı şeylere başvurulur. Ali Daşgîn "Kend Gelini" isimli hikâyesinde bunu işlemiştir. On yaşında evlendirilen Gülsüm'ün kaynanası bunun niye çocuğu olmuyor diye kızı hocalara, ebelere götürür. Bir taraftan da bu kız kısır boşayalım, diye oğlunu doldurur. Hikâyede bu durum şöyle anlatılır: "*Gızın gayın anası uşağı "odu gétidi" gayırub hey gurdalayır, indiden başlayıb o fala bahın, bu dua yazan, o ebe bu ebe dolandırır. Dolandırır, oğlunu öyredir, gılığına girir ki, bu gızın uşağı olmayacağı, boşayalım bunu!"*" (2001, 58).

Eskiden kusur hemen kadında görülür, onun kısır olduğu ileri sürülür, erkekte de kusur olacağı akla getirilmez. Kend Gelini hikâyesinde küçücük yaşta evlendirilen Gülsüm de bu kaderi yaşar. Çocuğu olmadığı gerekçesiyle çevrenin baskıları sonucu boşandırılır.

Ali Daşgîn, toplumdaki yanlış evlilikleri, özellikle çocuk yaşta evlendirilen kız çocuklarının acıklı hayatını ve birden fazla yapılan evlilikleri hikâyelerinde konu etmiştir.

Kız çocuklarının küçük yaşta okuldan alınıp evlendirilmesi en önemli sosyal problemlerden biri olarak Kend Gelini hikâyesinde işlenmiştir. Gülsüm daha üçüncü sınıfta iken evlendirilir ve evlendirildikten sonra okuldan alınır. Bu durum, Gülsüm'ün sınıf arkadaşları ve aynı zamanda hikâyenin anlatıcısı olan çocukla annesi arasındaki şu diyalogda görülür:

"- Ana can, men bu il néçenci sınıfta oıuyacağam?
- Dörtde oğlum, dörtde.
- Ana Gülsüm néçede?!
- Gülsüm héç néçede, o oıumayacağı, évlerinde gelinlik édecek, gelinlik!
- Ama ana, Gülsüm anasının gızıdır, o néce gelin olabiler?
- Éh, onu men de bilirem, Gülsüm anasının gızıdır, obiri gıyunu tut, gaşganı déyirem!
- Yaşşı bes bu gelinlik sözü nedir?
- Oğlum, sen meni de gicelletdin, bir zadı bilmir, anlamırsan sözünü de gonuşma! Onu ere veribler, o daha oıuyabilmez, başa düşürsen? Oıuyabilmez çünkü kendin böyüklerinden birinin adağlı gelini mektebe gédir déseler, o (kişi), adam içine çııabilmez, héç béle zad olar, gız oıuyabiler, hem de gelin olarağ?!" (Daşgîn, 2001, ss. 47-48).

Ali Daşğın aynı hikâyede önceki kocasından boşandırılan Gülsüm'ün altmışlı yaşlardaki İrecep adında karısı ölmüş bir adamla evlendirilmesindeki çarpık durumu da anlatmıştır. İrecep, anlatıcının babası Hacı'ya Gülsüm'le evlenmek istediğini söyler. Bu evliliği onaylamayan Hacı onu ayıplar ve isyanını şöyle dile getirir: “*Sen héç utanmaz mısan? Gıçınmaz mısan? On yaşında uşağla évenmek isteyirsen? Uşağ mı emişdireceksin? Haram olsun o yardımlarım, yaşıllıklarım, tu, tu ... Çıh bayıra! Ganım başıma galhıb, elimden bir yanlış çıhmadan bayıra çıh!*” (Daşğın, 2001, s. 67).

Ali Daşğın halk arasında yaygın olan çok evliliği de tasvip etmez. “Günü (kuma)” isimli hikâyesine “*Biz Türklerde, gadının üstüne gelen gadına ‘günü’ déyirler. ... kéçmişde kişilerin bir çoğu istediği çağ ve istediği kadın ile évenir ve gabağki yoldaşını burahabilir yahud da her ikisini ve yeri geldikde üçünü, dördünü ... de bir arada ve évde yaşadı.*” (2001, s. 99) diyerek başlar ve asıl olaya geçmeden toplumun kanayan yaralarından olan kuma getirmeye dair düşüncelerini aktarır.

Daşğın, “*Gün, Türk dilinde ömür demekdir. Kişinin ikinci ve üçüncü düne évenmesi ise birinci yoldaşının ömrünü, günün garaldıb, onu en acınaglı durumda burahmağ demekdir*” (2001, s. 99) diyerek üstüne kuma getirilen kadının hâlini ifade eder. İnsanın parasını pulunu, yerini yurdunu paylaşabileceğini fakat ortak bir hayatı paylaşmasının zorluğunu da “*İnsan varu yohu, paranı, yeri yurdu ve bir çoğ zâdları çetin olsa da béle başgaları ile paylaşabilir ama ortağ yaşam, ömüre, güne geldikde olası déyildir en azından bu günkü ve indiki çağda olduğı ca çetindir.*” (2001, s. 100) diyerek belirtir.

Ali Daşğın, her türlü sıkıntıya katlanarak, dışından tırnağından artırarak kurduğu yuvaya kuma getirilince içine ateş düşen, alev alıp yanan kadının psikolojisini ise hikâyede şöyle ifade eder: “*Ahi dırnağlarım yérde gédib, gözlerimin ışığını yollar alıb, yay boyu baş ayağ-étmişem, birce birce sünbül döşürmüşem, yemeyib, içmeyib, boğazımdan kesib, diş dırnağla yıdığım évde, ... gécele seher dek iyne ile gur gazıb doğma uşağıma açabilmediyim, tutduğum yorgan döşekde ... indi o ... yoh yoh! Aparın onlara od vurum, yandırım...*” (2001, ss. 107-108).

Hiçbir kadının böyle bir duruma göz yumması mümkün değildir. Hatta kuma olarak gelen kadın bile bundan hoşnut olamaz. Yazar bu durumu da şöyle anlatır: “*... günü déyilen kadın ve hanım, o özü de günlüyü, ikinci hanım ve yoldaş olmağı beyenmezdi, her bir hanım özel yaşam, yuva gurmağ ister ve öz uşağlarını, erini bir arada séver*” (Daşğın, 2001, s. 100).

Ali Daşğın “Günü” hikâyesinde halk arasında birden fazla evliliğin sebeplerini de sorgular: “*İki yahud üç kadın ile évenen kimselere neden yapıdınız bu işi soranda, onların birinci hanımlarının sonsuz (erkek evladı olmayan), alız, yalnız, oğlansız olduğunu ve bu kimi sözleri üze çekir, özlerini sovunurlar*” (2001: s. 101).

Yazar, bunları bir bahane olarak görür, birden fazla evlilik yapanların yaptıklarını normalmiş gibi gösterme gayreti olduğunu düşünür. Biraz zenginleşip para pul sahibi olanların nefislerine hâkim olamamasını şöyle aktarır: “*Ama bu sorunun ve sorğunun hamısı déyildir, kişilerin çoğusu özünü varlı, pullu paralı olumlu gördükde, évi, arabanı, iş yerini çoğalttığı kimi gadını, garını da yénileşdirmek, ikilemek ve herden ise üçlemek isteyirler*” (Daşğın, 2001, s. 101).

Daşğın “Günü” hikâyesinde çok eşli olanların hâlini de anlatmadan geçmez. Onların çoğunun hem kendi hayatını hem de diğer aile fertlerinin hayatını berbat ettiğini, büyük sıkıntılara düştüklerini belirtir: “*Hamunun gözü önünde iki yahud üç gadınlı kişilerin*

birçoğunun évi, éşiyi dağılmış, uşağları didergin düşmüş ve özlerinin anadan emdikleri süd burunlarından gelmiş, daha doğrusu 'ıssı aşlarına soğuş su gatilmiştir.' Bunların içerisinde herden biri ise uşağına, balasına, gurduğu yuvasına, öz utancına oduna göre her bir zadı udub, her neye göz örtüb, yaşam payından vazgécib dözmüşdür. Mene éle gelir ki, indiyedek héçbir günülü (kumalı) gadın yahud da iki-üç gadınlı kişi, ar öz yaşamına yahşı démemişdir. Déyeni olmuşsa da dil ucu, yalan ve utançdan démişdir" (2001, ss. 101-102).

Yazar hikâyede sözü ülkedeki kadın haklarına da getirmiş, kadın haklarının gölgede kalmasına değinerek bunu aşağılık bir durum olarak değerlendirmiş, kadınların olup bitenler karşısındaki tavrını da eleştirmiştir: "Olayın iç sökücü gücü de éle burasındadır. Bizim ölkeler kimi ölkelerde analıg ve gadınlıg durumu ve deyeri bir çoğ bağımdan kölgede galıb, yalgız olarağ tanınmamışdır. Bu aşağılık bağına gadınların özleri de béle sebep ve neden olmuşlardır. Onlar özleri gatilmeden, béle gorhunc ve üzücü olaylar baş verebilmezdi. Her den éle olur ki onlar bu olanlara, ağırlara éle alışganlıg gösterirler ki, adamın başına usuna béle gelmezdi" (Daşğın, 2001, s. 104). Burada görülüyor ki kadınların acı çekmesi adeta alışkanlık hâline gelmiştir. Fakat kadınların bütün bu sıkıntılara toplumsal baskının da tesiriyle katlandığı söylenebilir.

"Günü" hikâyesinde anneliğin ne kadar yüce olduğu, aileyi bir arada tutan en önemli unsur olduğu görülür. Üzerine kuma getirilen kadın her şeye rağmen evinin dirliği düzenliği için kocasına karşı çocuklarını kışkırtmaz, babalarını kollayıp korumalarını öğütler: "Bala, o her ne olsa da, néce olsa da atanızdı, böyügünüzdü, goruyun, gözleyin onu, dédi. Çekdiyi bütün acılara bağımayarağ, yoldaşını bizim duyğusal davranışlarımızın ayağına vérmek istemirdi. O, öc almağ istemirdi, sévgi ve sévim yaratmağ durumunda bulunurdu" (Daşğın, ss. 108-109). Yazar bu şekilde davranan kadının davranışını "en déyerli, en sambalı ve en görkemli bir davranış" (Daşğın, 2001, s. 109) olarak değerlendirerek asil bir kadında bulunması gereken özelliklere dikkat çeker.

Toplumda kız ile anne arasında özel bir ilişki vardır. Kimseyle paylaşmadıklarını birbiriyle paylaşıp dertleşirler. Birbirlerinden gizlileri saklıları olmaz. Kend Geline hikâyesinde zor günler geçiren Gülsüm annesiyle konuşmak ister fakat biraz çekinmektedir. Çünkü bu kadar küçük yaşta niçin evlendirildiğini sorgulamak arzusundadır. Annesi "Hadi, dillen, söyle görüm neyin var? Utanma, adam her sözünü anasına déyebilir." (Daşğın, 2001, s. 54) diyerek onu cesaretlendirir, ondan sıkıntısını söylemesini ister.

Çocuğun ahlaklı, faziletli, faydalı bir fert olarak toplum hayatında yerini alması çok mühimdir. Toplumun ve anne-babanın en önemli vazifelerinden biri belki de birincisi çocuk yetiştirmektir. Ali Daşğın "Çekme Yarası" adlı hikâyesinde eskiden çocukların isteklerine, duygularına kısacası iç dünyalarına önem verilmeyişinin onlarda bıraktığı derin ıstırabı şöyle yansıtır: "O çağlar biz indiki uşağlar kimi isteklerimizi, dileklerimiz açığca ortaya goyabilmez, üreyimizin duru sévgi ve duyğusunu açib ayırd édebilmezdik. Bize her ne verirdi onu yéyir, her ne alarlardı onu géyir ve her ne déyirdi onu éşidirdik. Démek olar ki, bütün istek ve dileklerimiz ürek évinde çürüyüb gédirdi. Kendlerde, geri galmış ve kültürsüz yerlerde de daha démeye gelmez." (2001; s. 74).

Yazar, o devirde insanların çocuklarına niçin böyle davrandıklarını da hikâyede şöyle anlatır: "Bizim ata-analara sual vérib, sorsaydın, onlar da bizim ağı günlü olmağımızı istediklerini söylerlerdi. Ama onlar özleri onca acı, ağı ve çetinlik çekmişler ve görmüşlerdir ki, yéni tapıntıları, yénilikleri uşağları için çoğ görür, dünya ve varlığı ancağ özlerinin dar ve gısa görüş bağışlarında açığlayarlardı" (2001, s. 74).

Halk kültüründe komşuluğun yeri çok önemlidir. Atalar “*Komşu komşunun külüne muhtaçtır.*” diyerek komşuluğun önemine dikkat çekmiş, “*Komşuda pişer, bize de düşer.*” diyerek de komşuluğun paylaşmak olduğunu vurgulamıştır. Daşğın’ın hikâyelerinde de komşuluk kültürü mühim bir yer tutar. Bir evde o an için olmayan soğan, yumurta, ekmek gibi şeyler komşulardan istenir. Düğünde sevinçler, ölümden acılar paylaşılır. Bir derdi tasası varsa komşuya anlatılır, onunla yârenlik edilir. Kend Gelini hikâyesinde anlatıcı durumundaki çocuğun gözünden komşuya misafirliğe gitme, ev sahibinin misafirleri karşılaması, çocukların büyüklerin yanında oturma adabı şöyle anlatılır:

“*Atam, anam bir de men üst başımıza baħıb, évden çıħdıđ. Çoħ sévinirdim, sévincimden içime sığmurdım, gonağlığın önemi, deyeri sévinci, uşağlar için başđa bir zaddır. Gülsüm’ün atası bizi garşıladı:*

- *Buyurun, ayağlarınıza ğurban olum, başımızı ucaltmısınız !..*

Évde gonağ çoħ idi. Atamın yanında dizlerim üstüne oturub böyükleri gözleyirdim” (Daşğın, 2001, ss. 49-50).

Ali Daşğın halkın namaz, oruç gibi dini inançlarını da hikâyelerinde konu etmiştir. Kend Gelini hikâyesinde çocuk gözüyle Ramazan ayına yer verir. Oruç tutma yaşına gelmemelerine rağmen çocukların sahura kalkma ve oruç tutma isteklerini, “tabağ” orucu adını verdikleri öğleye kadar oruç tutma geleneklerini şöyle anlatmıştır: “*Oruçluđ ayının dördüncü gününün oruç açmasını gözleyirdim, geceler gözüme uyđu gelmeyirdi, biz oruç tutma yaşına gelib çatmamışdığ ama her gün, gün ortaya dek oruç tuturduğ, buna tabağ orucu déyirlerdi. Bizi obaşdanlığ (sahur) yémeye ayıltmayanda, küsürdük oruç açma süfresinin başında oturub o törene, öyüde, tapına telesirdik... Ezanı gözleyirdik, téz téz ğapıya çığır, gonağlara baħırdım*” (2001, s. 49).

Halk kültüründe, günümüzde de hâlâ yerini koruyan bir gelenek de bayramlarda çocuklara harçlık verilmesidir. “Çekme Yarası”nda hikâyenin anlatıcısı çocuk, bayramlarda toplayıp biriktirdiği parayla hikâyenin de ana temasını oluşturan bir çift çizme alır. Aldığı çizme nedeniyle de üvey babasının hışmına uğrar, yediği dayaktan eli kolu kırılır.

Çocuk hayatında oyunun yeri bambaşkadır. Özellikle saklambaç gibi oyunları oynamayan sanki yoktur. Daşğın’ın hikâyelerinde de çocuk oyunlarına rastlanmaktadır: “*...yoldaşları ile gizlenpac oynayacağ, aħşamlar ğoyun-ğuzu ğabağına çığanda uşağlar ile el ele vérib yallı ğedecek, ...*” (2001, s. 61).

Yazar, köyde çarşı pazar, oyun eğlence yeri olmadığını toplu bir şekilde otlatılan koyun-kuzuların akşam dönüşünde sahipleri tarafından birbirinden ayrılmasını çocukların nasıl eğlenceye dönüştürdüğünü ise şöyle anlatır: “*Bizim kendler kimi kendde gezinti, görüntü bezek- düzekli satağ kitab évi oyun ve eylence yerleri olmadığından ğoyun ayırma özüde bir çeşit eylence ve sévinc sayılır. Sürü kende girdikde çayın içinden éle bir toz, duman ğalħıb yükselir ki göz gözü béle görebilmeyir*” (Daşğın, 2001, s. 10-11).

Köy halkının en önemli geçim kaynağı tarımdır. Köylü tarlasını sürüp ekip biçmezse hayatını devam ettiremez. Ali Daşğın “Buğda Gülü” isimli hikâyesinde köyde doğup büyümüş hikâye anlatıcısının gözünden buğday tarlalarına dikkat çeker. Buğdayların yeşillenmesi, sararıp olgunlaşması, harmanda dövülecek hâle gelmesi hikâye kahramanının duyguları paralelinde anlatılır. Yazar, buğday tarlalarının yeşillendiği, sümbüllerle lalelerle süslendiği manzarayı ise “*Yazın sonlarında buğda zemileri yavaş yavaş sütülllenmeye südlenmeye başlayır. İndi sünbüllerin uzun saçları bir ay ğırħ gün sonraki kimi sarı, ğızılı déyil de yamyasılı olur. Bu yaşıllığın içerisinde ğırmızı laleler, gömğöy buğda gülleri uzağdan çağırır adamı.*” (2001, s. 89) diyerek tasvir eder. Ayrıca köylünün

tarımdan sonra en önemli geçim kaynaklarından biri olan hayvanlar için bu zamanlarda buğday tarlaları arasından yeşil ot toplanmasından da söz eder.

Ali Daşğın köydeki gündelik hayatı bütün ayrıntıları ile “Bayrağ Kölgesi” adlı hikâyesinde ele almış, uzun uzun tasvir etmiştir. Hikâyenin anlatıcısı ağzından akşama doğru köydeki rutin hayatın bir kesiti şöyle yansıtılmıştır:

“Güneşin sarısı duvarların başında, sürünüb çekilmek üzere idi. Toyuğ cüce yavaş yavaş öz yerine hinine çekilirdi. Günde ki kimi kendin ortasından kéçen çaya gétmeli orada goyun sürüsünün çölden dönmeyini gözlemeli idim.

Ahı goyunlarımızın hamısı gapımızı tanımurlardı. Kendde güz çağı böyüyüb tohlu olmuş gúzuları guzu sürüsünden ayırıp daha doğrusu guzu sürüsünü dağıdıb goyun sürüsüne gatrıardı. Bu üzden de sürüye yéni gatılmış gúzular ha béle yéni alınıb çobana tapşırılmış goyunlar bir néçe gün yolunu azıb yâd gédebilirler. Buna görede her kimse öz goyun gúzusunu ayırmağ için gün batan çağı sürüsünün gabağına çıhır, onu garşılایر, yol ayırıcını kesir, sürünün kende girecek yerine göz dikir” (2001, s. 10).

Ali Daşğın köylünün giyim kuşamına da hikâyelerinde yer vermiştir. “Bayrağ Kölgesi” hikâyesinde çocukların şehirli gibi giyinmesinin, saçını taramasının, başına papak giymeden dışarı çıkmasının ayıplandığını belirtir. Çocuğun başına papak takması aynı zamanda büyüklere saygının bir nişanesi olarak görülür. Hikâyenin anlatıcısı çocuğun eskiciden aldığı gömleği giyip, papağını çıkarıp saçını eliyle düzelterek gezmeye çıkması ama bir yandan da babasına veya başka bir büyüğüne rastlama ihtimalini gözetip etrafını kollaması bu saygının bir gereğidir: *“Bir an da olsun béle yan-yöremi unutmayır ayıg sayıg süzürdüm. Papağı goltuğumda sahlamışdım. Atamı, başğa ağ sağgal ve ağ birçekleri gördükde, onu çoğ téz başıma basacağdım, yoğsa bu abırsızlığı héç ne ile yumağ olmazdı. Açığ başımı yana vurulmuş saçlarımı görüb atamın gulağına çatdırsaydılar benim ki mene deyerdi”* (2001, s. 13).

Daşğın'ın “Bayrağ Kölgesi” hikâyesinde, elektriğin olmadığı köyde gaz yağı lambalarıyla aydınlatılan evlerin hayat denilen bir avlusu, bu avlunun da bir dış kapısı vardır. Ev ile dış kapının arasında biraz mesafe olduğundan eve gelenlerin, geldiğini haber vermesi için takılan kapı zili düzeneği dikkat çekicidir: *“Kend yerinde küçe gapısının évden aralı olduğuna göre évin içerisinde hörgüye iri bir zing (zenk) aslayıb, ona bağlanmış ipin ucunu küçe gapısının dışında goyarlardı. Gelib-gedenler geldiklerini bildirmek için hemin ipi tutub çekir, évdeki zingi seslendirirler”* (2001, s. 15-16).

Dini ve batıl olarak nitelendirilen halk inançları çok geniş bir toplumsal alanı içerir. Bu inançlardan biri cinlerle ilgili olanlardır. Halk arasında cinlerle ilgili çok çeşitli inançlar yaygın bir şekilde anlatılır. Ali Daşğın'ın “Bayrağ Kölgesi” hikâyesinde de cinlerle ilgili bu inançlara rastlanılmaktadır. Babası tarafından akşam vakti evden kovulan çocuk, yaşadığı korkuyla birlikte cinlerle ilgili anlatılanları hatırlar:

“Néçe düne özüm görmüşdüm ki, gönşularımızın géce yarısı dama cıhıb ecinnelerin çalgı çala çala kendin yaşınlığından, éle o bağ bağçadan kéçdiklerine bahırlar, bunu onların özlerinden de éşitmişdim.

Öz évimizde bir néçe düne böyük gardaşımдан, anamdan, ... éşitmişdim ki déyirler: Bizim bu pişik éle béle pişik déyil o géceler hamı yatandan sonra harasa gédir ve dan yeri sôkülünde éve gayıdır, onunla işiniz yoğdur, yoğsa trağ olsun, başımuza bir iş gelir.

Bu pişik, yüze yüz onlardır, gece toplantılarına gâtılır, onlara gonağ gedir, özü de évde héç bir zad yémir, bellidir ki, bir yérde doyururlar bunu ... Men bunları özüm öz gulağlarımle éşitmişdim. Büyüklüğümüzün dediklerine göre bizim pişik ecinnelere goşulmuş” (2001, s. 25).

Doktorun olmadığı ya da doktora gitmenin zor olduğu, modern ilaçların bulunmadığı zamanlarda insanoglu, halk hekimliği olarak adlandırılan geleneksel tedavi yöntemlerine yönelmiştir. Büyücülük ve sihir halk hekimliğinin temel tedavi usulleri arasında yer alır. Ali Daşğın “Çekme Yarası” adlı hikâyesinde halkın modern tıp yerine muska yazanlardan, sihir yapanlardan medet ummasını eleştirir: “Kende gönderilen muallim danların, gınanır; toğdağ ve derman getiren doktor eşidilmirdi. Kendin kişileri orada yaşayan, bir néce duva yazan ve tale’e bağandan başka kimseye inanmur, dediklerini véclerine béle almurlardı” (2001, s. 75).

Yine “Çekme Yarası” hikâyesinde, halk hekimliğinde yaygın olan sınıkcılık görülür. Kolu kırılan çocuk sınıkcıya götürülür, sınıkcı kırılan kolu bir dizi işlemde sonra sarıp sarmalar (Daşğın, 2001, ss. 83-84).

Kur’an-ı Kerim’de buyrulduğu gibi “Her nefis ölümü mutlaka tadacaktır.” İnsan hayatının kaçınılmaz sonu ölümdür. Er ya da geç ecel kapıyı çalacaktır. Ali Daşğın da “Kend Gelini” hikâyesinde ölümü konu etmiş, halkın ölümle ilgili âdetlerine yer vermiştir. Çoban İnceb’in eşi Gonca Hanım vefat ettiğinde konu komşu toplanır. Kış vakti olduğu için kimisi yolun yolağın karını temizler, kimisi su taşır, kimisi ölünün üstüne örtmek için cecim (kilim) getirir. Yardımlaşarak cenaze kaldırma işlemleri yerine getirilir.

İnsanlar dara düştüğünde, bir müşkülü olduğunda Allah’a dua eder. Kalpten geçenleri dahi bilen Allah’tan hem kendisi hem de sevdikleri için güzel şeyler ister. Ali Daşğın da “Kend Gelini” hikâyesinin anlatıcısı ve hikâyenin başkahramanı çocuğun annesinin ağzından dua eder: “Allah bilen yahşıdır, alnuna ne yazılıbsa, uğruna da o çıkacaktır, Tanrı hamımızı bundan pisinden gorusun.” (2001: 61).

“Beddualar; çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir” (Kaya, 2001, s. 22). Ali Daşğın da hikâyelerinde bazen dara düşen, sıkıntıya uğrayan kahramanlarının ağzından beddualara yer vermiştir: “Başı küllü, gorbagor olmuşun harapası, men başıma ne od töküm.” (2001: s.55), “Allah şeytana na’let élesin” (2001: s.67).

Anlatıma akıcılık, çekicilik katan, sözün etkisini artıran deyimler Türkçenin en eski belgelerinden bu yana anlatımı daha da canlı hâle getirmek isteyen yazarlar, şairler tarafından kullanılagelmiştir (Yurtbaşı, 2013, s. VI). Türkçeyi kullanma konusunda hassas olan, sözlük hazırlayan Ali Daşğın hikâyelerinde ana dili Türkçenin bu zenginliğinden de ziyadesiyle istifade etmiştir:

“göz gözü görebilmemek, itirib batırmağ (s.11), son beşik, tükleri biz biz olmağ (s.19), dile düşmek (s.21), oduna yanmağ (s.23), boya-başa çatmağ (s.29), dili tutulmağ (s.32), başa düşmek, ağıl azıp huşu dağılmak (s.55), iki ayağını bir ayağgabiya geymek (s.58), gat galmak (s.65), söz açmağ (s.66), gani başına galımağ, üzünün suyu tökülmek (s.67), feline uymağ (s.68), üz döndermek (s.69), baş alıb getmek (s.70), anadan emdiyi süd burnundan gelmek (s.78), eli golu guruyub yana düşmek (s.79), lal olmağ (s.92), adam yerine goymağ (s.94), ıssı aşına soğuş su gatmağ (2001: s.101)” vb.

Dilçin atasözlerini, “beşer cemiyetiyle beraber doğmuş, onunla birlikte oba, boy ve oymak olarak asırlarca göçebe hayatı yaşamış ve nihayet gelişip özleşerek de ulus hâline yükselmiş, medenileşmiş törelerdir.” (2000: s. XV) diye tarif eder. Bu töre, yüzyıllar boyunca milletin dilinde tekrarlar tekrarlar bu günlere kadar ulaşmış, kalıplaşmış, yoğun anlamlar içeren dil hazinesidir. Gerek yazarlar gerekse de şairler bu dil hazinesinden yararlanarak eserlerinin anlatımını daha canlı hâle getirmeye çalışmıştır. Ali Daşgîn da bu dil hazinesinden istifade etmesini bilmiş, milletin uzun yıllara dayanan tecrübelerinin öz hâli olan atasözlerine hikâyelerinde başarılı bir şekilde yer vermiştir. Kullanılan atasözlerine birkaç örnek şöyledir:

“Her gâranlığın sonu aydınlıktır.” (s. 34), *“Cüce her çağ sebed altında galmaz, sözü her çağ için gizletmek olmaz.”* (s. 59), *“Ayran aşından da oldu, toy tamaşasından da.”* (s. 61), *“Önce mescidin içi, sonra eşiyi.”* (s.66), *Kiçikden hata büyükden ‘ata.’* (s. 74), *“Yer berk olanda öküz öküzden görer.”* (2001: s. 91).

SONUÇ

İran Türklüğü, Türk Dünyası'nın en merkezî yerinde bulunan coğrafyada yüzyıllardır neşvünema bulmuş, büyük bir medeniyet meydana getirmiştir. Bu önemli ve değerli kadim Türk yurdu, tarihin seyri içerisinde hem sosyal hem de siyasi çeşitli sıkıntılarla karşılaşmış, Türklerin ülke yönetiminden uzak tutulduğu dönemlerde ise bu sıkıntılar had safhaya ulaşmıştır. Bu sıkıntılardan en büyük nasibi ise İran Türk edebiyatı almıştır.

İslam Devrimi'nden sonra Türkçe kullanımında rahatlama meydana gelmesiyle Dr. Cevat Hêy'et, Dr. Muhammed Taki Zehtabi, Hamid Nutgî, M.A. Ferzane, Hüseyin Sadıg, İbrahim Refref, İsmail Hadi, Yahya Şeyda, Ali Rıza Sarrafi, vb. aydınların özverili çalışmaları neticesinde gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelere katkı verenlerden biri de Ali Hüseyinzâde Daşgîn'dir.

Daşgîn, bu makaleye kaynaklık eden “Kend Gelini” adlı hikâyeye kitabında “Bayrağ Kölgesi, Kend Gelini, Çekme Yarası, Buğda Güllü, Günü (Kuma)” adlarını taşıyan beş tane hikâyeye yer vermiştir. Durum hikâyesi özellikleri gösteren bu hikâyelerde yazar, kahraman bakış açısını kullanmış, birinci tekil şahıs ağzından anlatımı tercih etmiş, yaşanmışlık hissi uyandıran gözlemlere yer vermiştir. Canlı mekân tasvirleri, olay ve durumları anlatmadaki başarısı, hikâyelerdeki kişilerin karakter özelliklerini yansıtmaya becerisi dikkat çekmektedir. Daşgîn'in, hikâyelerde çocuk kahramanları ön plana çıkarttığı görülmektedir. Günlük hayatın baskısı altında ezilen çocukların yaşadığı problemler bütün açıklığı ile anlatılmıştır.

Türkçenin imkânlarından azami derecede istifade ederek yazdığı hikâyelerinde zengin dil hazinesi göze çarpmaktadır. Daşgîn'in, dilin en önemli zenginliklerinden olan atasözlerine ve deyimlere de bilinçli bir şekilde hikâyelerde yer verdiği görülmüştür.

Daşgîn “Kend Gelini” kitabında her hikâyenin sonuna bir şiir yerleştirmiştir. Bu durum, Türk aşıklık geleneğinde manzum-mensur karışık yazılan halk hikâyelerini hatırlatmaktadır. Bunu, İran'da aşıklık geleneğinin çok canlı bir şekilde yaşatılmasına bağlamak mümkündür.

Ali Daşgîn'in eserleriyle bir kültür taşıyıcısı olduğunun bilincinde hareket ettiği; hikâyelerinde evlenme, ölüm, komşuluk, deyimler, atasözleri, gelenek, görenek ve âdetler, bayramlar, törenler, dinî ve batıl inançlar, oyun, giyim-kuşam, beslenme, coğrafya, mimari, halk hekimliği gibi birçok halk kültürü unsuruna yer verdiği görülmüştür.

Bu dönemde eser veren diğer edebiyatçılar gibi Daşğın da öncelikli olarak sosyal sorunlara eğilmiş, eserlerinde genel olarak toplumun ve özel olarak da İran Türklerinin yaşadığı problemleri dile getirmiştir. Eğitimsizliğe, cahilliğe, geri kalmışlığa, kadın haklarına dikkat çekerek halkı bilinçlendirmeye gayret etmiştir.

KAYNAKÇA

- Daşğın, A. H. (2001). *Kend gelini*. Tebriz: Ehter Yayınevi.
- Dilçin, D. (2000). *Edebiyatımızda atasözleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gücüyeter, B. (2009). *İran Türklerinde çağdaş hikâye ve roman (Yayımlanmamış doktora tezi)*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kafkasyalı, A. (2002). *İran Türk edebiyatı antolojisi (I-VI)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kafkasyalı, A. (2009). *İran Türk âşıkları ve milli kimlik*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kaya, D. (2001). *Folklorumuzda beddua söyleme geleneği ve Türk halk şiirinde beddualar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış deyimler sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing.